

Haridusvaldkonnast

Riigikogus 15. mail 2025, Kristina Kallas

Head riigikogulased, õpetajad, ülikoolide teadlased ja õppejõud. Head kuulajad

Täna räägin haridusvaldkonnas toimuvast ja tuleviku sihtidest. Lasteaias, koolis ja ülikoolis peegeldub kõik, mis on toimumas ühiskonnas. Ühiskonnas on aga viimasel viiel aastal toimunud väga suured raputused ja uute muutuste algused – pandeemia, sõda, majanduslangus, kliima kiirenenud soojenemise tagajärjed. Ja 2022. aastal tuli tehisaru.

Hariduse enda, ehk õppimise jaoks, on suurim muutus suurte keelemudelite tulek. Tehisintellekti jõudmine meie telefonidesse on paradigmaatiliselt muutmas seda, kuidas inimene õpib. Ligi kolm sajandit on õppimine liikunud aina varasemasse ikka ja täna algab lapse haridustee lastehoius teisel eluaastal. Kuid ligi kolm sajandit on inimkond hariduselt eeldanud kolme asja – et õpiks selgeks teatud asjad, saaks neist aru ja oskaks neid rakendada. Ehk siis haridus on arendanud inimese mälu, arusaamist ja kasutamisoskust. Tehisaru nõuab meid aga uude õppimise arengutsooni – arenedes võidu tehniliku mõistusega peab inimene koolis omandama mitte ainult teadmised ja nende rakendamise oskuse, vaid ka analüüsivõime, olukordade ja faktide hindamisvõime ja loovusvõime. Need kõrgema taseme kognitiivsed võimed eeldavad aga teistsugust õppimise protsessi kui vaid selgeks õppimine ja ette kandmine.

Head riigikogulased,

põhjus, miks ma tehisaru mõjust õppimisele nii palju räägin, on see, et sellest muutuse rongist maha jäämise hind on väga kõrge ja eriti kõrge on ta väikesele rahvale, kellel on väike keel. Eesti keele, eesti kultuuri, eesti riigi ja eneseolemise jätkumise üks tarkasid otsuseid on see, kui me kindlustame selle, et tehisaru kasutab meie keelt ja meie noored teavad, mis tehisaru on. Ja mitte ainult ei tea, vaid kasutavad teda õppimiseks ja enda mõtlemise ja õppimise oskuste arendamiseks.

TI-hüppe programm on eesti keele ja kultuuri ja rahva kestmise programm ja meie omakeelse maailma tipptasemel hariduse kestmise programm. Eesti Vabariigi president Alar Karis ja ettevõtjad, Haridus- ja teadusministeeriumi eksperdid on eest vedamas seda muutust Eesti koolis.

Head riigikogulased, minu ettekande raamid seab Eesti 2035 strateegias sõnastatud riiklikud eesmärgid ja strateegilised suunad. Kuid seal ei ole sõnakestki tehisarust. See on tõend sellest, kui kiiresti muutub maailm ja tõendus sellest, kui kiiresti tuleb muutustega kohaneda. Selles kiiresti muutuv maailmas on väike olla tugevus. President kutsus kokku diginõukogu koosoleku, Eesti naised ja mehed arutavad, siis neli päeva hiljem üks mees helistab haridusministri, kaks päeva hiljem saadakse kokku, haridusminister tunnistab, et ministeeriumi mõtted on ka juba pool aastat samas suunas liikunud, kohtumisel otsustatakse „et teeme ära!“, kahe päeva pärast saabab ettevõtja visioonipaberi ja kuu aja pärast teatab president projekti algusest. Kiiresti muutuv maailmas on väike olla tugevus.

TI-hüppe projekti eestvedajad on õpetajad. Nende käes ja nende juhtida on õppimine ja nende käes saavad olema ka septembrikuus tehisaru kasutajalitsentsid. TI-hüppe programmi

peamine fookus on õpetajate koolitamine ja neile teadmiste, oskuste ja pädevuste andmine õpetamiseks koos tehisaruga. TI-hüppe sihtasutus on loodud ja läbirääkimised tehisaru loojatega on pooleli. Meie fookuses on eestikeelse, eesti kultuuriruumis toimiva tehisaru kujundamine, kus meie õpilaste andmed on kaitstud turvavõrguga.

Head riigikogulased.

Hariduse valdkonnas on käimas käesoleval hetkel mitmed pikalt ette valmistatud reformid.

Kui tehisaru tulek on uus ja kiire, siis teine suur muutus Eesti haridussüsteemis – üleminek eestikeelsele õppele ja ühtse Eesti kooli loomine on kaua oodatud. Kas ka kaunikene, ütleb meile tulevik.

Laste keelepõhine segregatsioon on pikalt olnud ühiskonna erimeelsuste ja ka ebavõrdsuse põhjuseks. Ebavõrdne stardipakk eesti- ja venekeelsetele noortele on peegeldunud just tööturul - erinev informatsioon ja venekeelsetel noortel keeleoskuse puudumine piirab noorte võimalusi meelepärane amet omandada või edasi õppida.

Kui ma teie ees eelmisel aastal siin samal teemal kõnet pidasin, sain ma rääkida eestikeelsele üleminekule ettevalmistamisest. Täna saan ma rääkida sellest, kuidas on toimumas see üleminek. Oleme üleminekule hoo kenasti sisse lükanud. Selge on see, et muutused ei toimu üleöö ja lapsed ei hakka koheselt soravalt eesti keeles rääkima. Kohanemiseks vajavad aega koolides ka õpetajad, kes küll eesti keelt võivad osata, kuid vajavad veel pisut järeleaitamist õpetamise metoodikas, eriti lõimitud aine- ja keeleõppes. Seda näitas ka äsja Narvas läbiviidud ministeeriumi järelevalve. Aga soovin tunnustada - Narvas on eestikeelsele haridusele üleminekul tehtud märkimisväärne arenguhüpe. Näiteks, võrreldes 2023. aastaga on Narvas üle 20% kasvanud nende õpetajate arv, kes vastavad nõutud riigikeele oskustasemele. EHISe andmetel vastas 2023. aastal riigikeele oskuse taseme nõuetele Narva linna õpetajatest 58,5% (kogu Eestis 91,8%), 2024. aastal oli see % Narvas 81,3 (Eestis kokku 94,5).

Selle reformi edu võti on koolijuhi usk sellesse, et ühtne kool kõigile Eesti lastele on õige suund. Koolijuht saab innustada ning toetada õpetajaid eesti keele õppes ja täiendkoolitustel osalema olles ise eeskujuks. Koolijuht saab veenda ja toetada lapsevanemaid, kes kõhklevad. Reformi edu sõltub koostööst ja ühisest pingutusest kõigi osapoolte – koolijuhtide, õpetajate, lapsevanemate, kohalike omavalitsuste ja ministeeriumi – vahel.

Liigume kindlasti õiges suunas ja suuri kannapöördeid uuel õppeaastal oodata ei ole. Pigem püüame paremini ära kasutada olemasolevat kompetentsi, saada täpsemaks seiresüsteemi, et mõista, kuhu oleks tarvis rohkem jõudu suunata, ning mõelda pidevalt sellele, mil viisil veel rohkem kõiki osalisi toetada.

*. *. *.

Juba praegu ja seda enam ka üleilmse tehnoloogia kiire arengu taustal eeldavad töökohad vähemalt kesk- või kutsehariduse tasemel oskusi. Mida rohkem noori jõuab kõrgemate kvalifikatsiooninõuetega töökohtadeni või ettevõtete loomiseni, seda tegusam on ühiskond ja suurem majanduskasv.

Madala haridustasemega mitteõppivate noorte osakaal on viimased viis aastat kasvanud nii meeste kui naiste osas, ühtlasi on kahanenud keskhariduse omandanute osakaal. Madala

haridustasemega mitteõppivate 18–24aastaste osakaal on kasvanud 11%-ni, mis on ligi 10 000 noort.

Tänases Eestis ei jätkata iga-aastaselt oma haridusteed ligikaudu 650 põhikooli lõpetajat ning umbes sama suur hulk langeb esimesel põhikoolijärgsel aastal õppest välja – iga kümnes noor jääb põhiharidusega. Eesti vaatest suurendab see kvalifitseeritud tööjõu puudumise probleemi, kuna tööturul edukalt läbilöömiseks on põhiharidusest vähe.

Eelmise aasta lõpus kiitis Riigikogu heaks seadusemuudatuste paketi, mis teeb kohustuslikuks hariduse miinimumiks kutsehariduse või keskkhariduse ja ühtlasi annab uue ülesande kutseharidusele. Muudatused hakkavad kehtima uuel õppeaastal 9. klassi minevatele noortele. 2009. aastal sündinud noored jäävad loodetavasti viimaseks põlvkonnaks, kelle hariduse saavutamist mõõdeti kõigest põhiharidusega.

Õppimiskohustuse reformi eesmärk on sõnastatud riiklikus strateegias Eesti 2035 - madala haridustasemega noorte osakaal peab jääma alla 5% ning kõik noored omandavad baasina keskkhariduse või kutseoskused. Reformi tulemusel siseneb järgnevatel aastatel tööturule iga-aastaselt ligi 1000 kvalifitseeritud noort rohkem.

Oluline on võimalus õppida - reformiga loome põhikooli järgselt paindlikumad võimalused õppimise valikuteks noortele: saab edasi õppida akadeemilises, rakenduslikus või täiskasvanute gümnaasiumis või kutseõppes või valida ettevalmistava õppe aasta.

* * *

Täna veel ei ole kutseharidus paraku paljude noorte jaoks gümnaasiumiga võrdväärne valik põhikoolijärgseteks õpingute jätkamiseks. Erinevalt teistest Euroopa riikidest jätkab Eesti põhikooli lõpetajate seast kutseõppeasutustes õpinguid vaid 25%.

Eri- ja kutsealase haridusega täiskasvanute osakaal on täna 74,1% ja aastaks 2035 oleme nii strateegias Eesti 2035 kui ka haridusvaldkonna arengukavas võtnud eesmärgiks jõuda 80%ni. Sihi poole liikumist peaks positiivselt mõjutama haridusreformid.

Käima lükatud kutsehariduse reformi üheks oluliseks eesmärgiks on muuta kutsekeskharidus akadeemilise gümnaasiumihariduse kõrval konkurentsivõimeliseks ja atraktiivseks põhikooli lõpetanutele edasiõppimise valikuks. Täna on kutseõppekeskustest peavad saama põhikooli järgse hariduse keskused, kus on võimalik omandada kutset, rakenduslikku gümnaasiumiharidust, nii mittestatsionaarset kui ka akadeemilist gümnaasiumiharidust.

Koostöös kutseõppeasutustega on äsja valminud ka uued 4-aastased kutsekeskhariduse õppekavad. Esimesed õppekavad on vastuvõtuks avatud alates käesoleva aasta sügisest. Ka kutseharidusvõrgu ümber kujundamisega oleme teele läinud - 2026. aasta sügisel alustavad Tallinnas tööd seniste riigi kutseõppeasutuste baasil loodavad kaks rakenduslikku kolledžit - Tallinna IT-, energeetika-, tehnoloogia- ja ehitusvaldkonna rakenduslik kolledž ning Tallinna teenindus- ja ärivaldkonna rakenduslik kolledž. Raplamaal alustab tegevust Raplamaa Rakenduslik Kolledž õppekohtadega Kehtnas ja Vana-Vigalas.

Reformiga oleme võtnud eesmärgiks, et aastaks 2035 suundub 40% põhikooli lõpetanud noortest rakendusgümnaasiumi või kutseõppesse. Kutseõppeasutuste roll põhikooli lõpetanute haridustee jätkamisel kasvab märgatavalt. Kutsehariduse reformi keskmes on vajadus tagada noortele mitmekesised õppimisvõimalused, et luua eeldused kvalifitseeritud tööjõu olemasoluks ja Eesti konkurentsivõime kasvuks.

Täiskasvanuharidus

Täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr formaal- ja mitteformaalõppes on aasta-aastalt jõudsalt kasvanud ja senise arengu jätkudes on arengustrateegias 2035. aastaks seatud siht 25% teostatav. Täna on vastav näitaja 23,3%. Ka informaalõppes osalemise määr on eelmise aastaga võrreldes tõusnud (57,9, sel aastal 59,9).

Eelmisel aastal avalikustatud täiskasvanute oskuste uuring PIAAC näitas samuti kui oluline on pidev õppimine ja enesetäiendamine. Mida kõrgem on haridustase, seda paremad on oskused ja majanduslik toimetulek. Madalate oskustega täiskasvanud tunnevad end poliitilistest protsessidest võõrandununa ja nad ei tule toime kiiresti muutuva infoühiskonna väljakutsetega. Paremate oskustega täiskasvanud on oma eluga rahulolevamad, neil on hea tervis ning nad on kodanikuna aktiivsemad.

Seetõttu on märgiline ka aasta alguses vastu võetud täiskasvanute koolituse seadus. Sellega kehtestasime alused mikrovalifikatsioonide pakkumiseks ja täpsustasime nõudeid täiskasvanute täienduskoolitustele. Muudatused võimaldavad pakkuda täiskasvanutele senisest enam paindlikumat ja kaasaja kiiresti muutuva tööturu vajadustele vastavat õpet.

Kõrgharidus ja teadus

Eestis on kõrgharidus keskmiselt 40%-l tööealisest elanikkonnast, nooremas vanusegrupis 44-l%. Oleme sihiks võtnud, et vähemalt pool nooremast põlvkonnast omandaks kõrghariduse. Selle sihi poole liikumiseks peame säilitama võimaluse õppida õppemaksuta eesti keeles igal kõrghariduse astmel. Kõrghariduse kättesaadavust toetab ka algatatud kõrgharidusseaduse ning õppetoetuste ja õppelaenu seaduse muutmine, mis suurendab õppelaenu summat kahekordseks, pikendab tagasimakse perioodi, langetab intressi ning võtab ära käendajate omamise kohustuse. Oleme võtnud sihiks suurendada rakenduskõrghariduse õppe osakaalu esimeses astmes, suurendada osakoormusega magistriõppe võimalusi ning suurendada nooremteadurite kohti tänaselt 300-lt 500-ni aastaks 2035. Kõik need sammud astume selleks, et suurendada kõrgharidusega inimeste osakaalu, mis on riigi strateegiline eesmärk.

Avaliku sektori investeeringud teadus- ja arendustegevusse on viimasel seitsmel aastal suurenenud, on kasvanud ka erasektori investeeringud teadus- ja arendustegevusse. 2024. aastal raporteeris Statistikaametile teadus- ja arendustegevuse kulutusi 468 ettevõtet, mis on läbi aegade suurim arv. Kokku investeeris erasektor teadus- ja arendustegevusse 2023. aastal 405 miljonit eurot, mida oli 44 miljoni võrra rohkem kui aasta varem. Rõõmustav on, et kasvanud on ka teadlaste ja inseneride arv erasektoris.

Euroopa innovatsiooni tulemustabelis oli meie eesmärk kasvada tugeva innovaatori tasemega majanduseks, mis on tänaseks saavutatud. Eesti tugevusteks on kaubamärgitaotlused, avaliku ja erasektori ühispublikatsioonid ning elukestvas õppes osalevate inimeste osakaal. Märkimisväärselt on kasvanud välisdoktorantide osakaal, innovaatilistes ettevõtetes töötamine ning rahvusvahelised teaduspublikatsioonid.

Valdkonnas on sel aastal ülesandeks Riigikogule ja valitsusele uue teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seaduse vastuvõtmine, milles me esimest korda kujundame ühtse reeglistiku teadus- ja arendustegevusele ning innovatsioonile. Eesti majanduse saab uuele tõusule viia vaid teadmispõhine pööre, mis eeldab teadus- ja

arendustegevuse süsteemset toetamist, innovatsiooni aktiivset rakendamist ettevõtluses ning tugevat koostööd akadeemilise, riigi ja erasektori vahel. Infoajastul on teadusel eriline roll seista tõenduspõhise maailmavaate eest.

* * *

Head kuulajad, lõpetuseks tahan tänada kõiki haridusvaldkonna inimesi. Jah, me viime ellu haridusreforme, et käia ajaga kaasas ja on mõistetav, et muutuseid ei ole alati lihtne vastu võtta - aga selle kõige keskel soovin, et arutelude virvarris ei läheks kaduma meie eesti laps ja tema heaolu. Ma soovin ka, et me tuletaksime endale meelde, et meil on maailma parim haridussüsteem, objektiivselt, maailma tipptasemel oskustega õpetajad ja maailma kõige loovama mõtlemisega lapsed. Teadvustagem ja tunnustagem ka seda Eestis ise. Aitäh.